

AMBRUS LÁSZLÓ

A FILOXÉRAVÉSZ HATÁSA EGY MAGYAR PARASZTI KÖZÖSSÉGRE TIBOLDDARÓC KÖZSÉG PÉLDÁJÁNAK TÜKRÉBEN

A filoxéravész 1863-ban jelent meg Európában, elsőként Franciaországban. A kártevő által okozott katasztrófa óriási volt, 30 év leforgása alatt az európai szőlővidékek mintegy kétharmadát tette tönkre. Az Észak-Amerikában honos filoxéra (*phylloxera vastatrix*), más néven szőlőgyökértetű, a levéltetvek családjába tartozó rovar, melynek Európában az ún. gyökérlakó fajtája terjedt el. Ez a rendkívül gyorsan szaporodó, a szőlő legveszedelmesebb kártevőjeként számon tartott rovar teljesen elszívja a nedvességet a szőlőtőkék gyökerétől, minek következtében a tőke fejlődése visszaesik, majd alig néhány éven belül teljes pusztulása is bekövetkezik.

Magyarországon először 1875-ben észlelték a filoxérát Pancsova város határában. Megjelenését követően tíz évvel jelentkezett félelmetes hatása, a 19. század végéig pedig a filoxéravész elpusztította az ország szőlőterületének több mint 40 százalékát, komoly válságot okozva a bortermeléssel foglalkozó települések gazdaságában. Nem képezett kivételt a súlyos pusztulás alól az egri borrégió sem. Megjelenése ezen a területen törvényszerű volt, mivel egyrészt a kártevő életkörülményeinek ismerete nélkül az ellene tett erőfeszítések nagy része hatástalan volt, másrészt a gazdák gyakran – például Egerben – az alapvető óvintézkedések megtételét is hajlamosak voltak elmulasztani.

Tanulmányomban a filoxéra pusztításának súlyosságát és egy paraszti közösségre, mint mikrotársadalomra gyakorolt hatását mutatom be egy, az egri borrégióhoz tartozó bükkaljai település, Tibolddaróc példáján keresztül. Tibolddaróc a vizsgált időszakban az egri járás alsó szakaszához tartozott, népessége az 1881-es népszámlálás adatai szerint 1698 fő volt. A falu a Bükk-hegység lábánál található völgyben fekszik, a határában lévő domboldalak kiváló minőségű szőlő termelésére alkalmasak, az itt elhelyezkedő barlanglakások pedig nemcsak bortároló, hanem lakófunkciót is elláttak. Szabó Zoltán *Cifra nyomorúság* című munkája szerint 1938-ban a lakosság 60%-a barlanglakásban még mindig élt. A földművelés, ezen belül is a szőlőtermesztés, a falusiak legfőbb megélhetési formája volt. Az 1880-as években ide érkező filoxéravész által előidézett válság arra kényszerítette a lakosságot, hogy megváltoztassák addigi termelési módjukat, esetenként eladják földjüket, netán el is költözzenek a környékről. A tanulmány egyik célja ennek az eseménysornak levéltári források alapján való bemutatása.

A kutatás alapját gazdag forrásanyag képezi. Ezek között megtalálhatók a település kataszteri telekkönyvei, birtokívei és térképvázlatai, illetve Borsod vármegye alispáni és szolgabírói iratai (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár), továbbá a tibolddaróci plébánia iratai (Egri Főegyházmegyei Levéltár) is.

Az előadás első részében röviden ismertetem a filoxéra főbb jellemzőit, majd bemutatom az általa Európában, illetve Magyarországon okozott pusztítás mértékét. A Tibolddarócról és

társadalmáról szóló rövid áttekintés után táblázatok és diagramok segítségével mutatom be a feldolgozott kataszteri anyag alapján elvégzett számítások eredményeit, illetve az ezekből levonható következtetéseket, kitérve ezen dokumentumok forrásértékére is. Az előadás további részében a filoxéravész lefolyásáról, az ellene való védekezés módszereiről, folyamatáról és eredményeiről szólok a vonatkozó szakirodalom és az alispáni és szolgabírói iratok alapján. A befejező részben a pusztulás következményeit és a társadalmi változásokat próbálom röviden ismertetni.

A filoxéravész a dualizmus-kori Magyarország gazdaságának egy rendkívül komoly válsága volt, melynek hatásaitól hosszú évtizedeken keresztül szenvedett a szőlőtermelő vidékek lakossága. Jelen tanulmányomban tehát bemutatom a filoxéravész által okozott válság lefolyását és szemléltetem azt Tibolddaróc község példáján keresztül, ezáltal rekonstruálva egy természeti csapás hatásait egy 19. századi paraszti közösség életében, megjelenítve a válságkezelés formáit, illetve ez utóbbi hiányának súlyos következményeit is.